

SEMIOTIKANING TUZILISHI VA SEMIOTIK TIZIMLAR TAHLILI

Abdusamatov Alisher Sobirovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

*“Pedagogika” kafedrasi dotsent vazifasini bajaruvchi,
pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD) Termiz (O‘zbekiston)*

E-mail: aabdusamatov912@gmail.com Tel: 91-577-62-99

Annotatsiya: Ushbu maqolada semiotika sohalari va ularning chegarasi haqida shu bilan birga ularning turlari, semiotik aspektlarning ahamiyati haqida, uning qo‘llanish hollari, zarur bo‘lgan pedagogik shart - sharoitlar atroflicha bayon etilgan olimlar va ularning qarashlari haqida, semiotikaning tarmoqlar, yo‘nalishlar va uni kundalik hayotimizda qay yo‘sinda foydalanishimiz mumkinligi haqida keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Semiotika, boshlang‘ich ta‘lim, matematika, semasiologiya, pragmatik, sintaktik.

Semiotik nuqtai nazardan, semiotik muammolarning uchta jihatiga mos keladigan belgilar tizimlarini tadqiq qilishning uchta darajasini ajratish xarakterlidir.

Sintaktika belgilarning tuzilishini va ular o‘yrtasidagi munosabatlarni, ular nimani aks ettirishidan va qabul qiluvchi tomonidan qanday idrok etilishidan qat‘i nazar, sintaksis nuqtai nazaridan o‘rganadi. Tahlil qilish - matnni tabiiy tilda qayta ishlash, uning maqsadi ushbu matnning sintaktik tasvirini, xususan, uning sintaktik tuzilishini olishdir.

Semantika belgilarni qabul qiluvchidan qat‘i nazar, belgilar va ular bildiradigan ob‘ektlar o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganadi. U sintaktikda ko‘rib chiqiladigan har qanday belgi tizimini qurishning umumiy qonuniyatlarini o‘rganadi. Semantika predmeti turli semiotik va lingvistik tushunchalarda turlicha ta‘riflanadi. Bu farqlar, birinchi navbatda, belgining aniq ta‘rifi va belgilangan

voqelik g'oyasi bilan belgilanadi. Demak, F.de Sossyur belgini ikki tomonlama mohiyat sifatida tushundi, u belgilovchi va belgilovchining (ifoda tekisligi va mazmun tekisligi) birligini ifodalaydi. Ushbu yondashuvni qo'llab - quvvatlovchi tadqiqotchilar semantikaning asosiy vazifasini ushbu ikki tomon o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda ko'rishadi. Gottlob Fregega (1848-1925) tegishli yana bir g'oya mavjud bo'lib, unga ko'ra belgining ob'ektiv va semantik ma'nosini, ya'ni belgilangan ob'ekt va uning tushunchasini farqlash kerak. Bunday yondashuv bilan semantikaning asosiy vazifasi, bir tomondan, ramziy iboralar, ikkinchi tomondan, belgilangan ob'ektlar va ular o'rtasidagi munosabatlar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishdir. Semantik tahlil - tabiiy tildagi matnning ma'nosini qandaydir rasmiylashtirilgan semantik (semantik) tilda yozuv shaklida ifodalash uchun xizmat qiluvchi operatsiyalar majmui. Semantik tahlil insonning matnni tushunish jarayonini modellashtiradi.

Pragmatika idrok etuvchining hal qilish qobiliyatiga muvofiq belgilar tizimining mazmunli ifodalarini idrok etishni o'rganadi. Nazariy pragmatika intellektning xususiyatlari va tuzilishi haqidagi farazlarni tekshiradi. Amaliy pragmatika odamlarning turli lingvistik iboralarni tushunishlarini empirik tahlil qilish, ritm va versifikatsiyani o'rganish, axborot qidirish tizimlarini ishlab chiqishga bag'ishlangan tadqiqotlarni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, har qanday axborot xabarini ko'rib chiqishning uchta darajasi mavjud. Pragmatik darajada axborotning foydaliligini aniqlash uchun axborot almashinuvining barcha elementlari ko'rib chiqiladi. Semantik darajada, ma'lumotni qabul qiluvchidan abstraktsiyalash, o'rganishning yakuniy maqsadi xabarning semantik ma'nosi, uning tasvirlangan ob'ektlarga mos kelishidir. Eng tor sintaktik daraja - faqat belgilarning o'zi va ular orasidagi munosabatlarni o'rganish darajasi.

Uch daraja ham semiotik yondashuvni qo'llash uchun muhimdir pedagogika va

ta'lim sohasi [10].

Atrofimizdagi ma'lumotlar ko'pincha semiotik tizim shaklida taqdim etiladi. Ya'ni har xil turdagi belgilar to'plami. Uning asosiy vazifasi to'liq jamoaviy va individual aloqa jarayonlarini ta'minlash [9].

Xo'sh, qanday belgilar unga shunday bo'lishiga imkon beradi.?

- birinchidan, har qanday tizim hech bo'lmaganda birlashtirilishi kerak.
- ikkinchidan, elementlarga muvofiq tizimlashtirilgan bo'lishi kerak ma'lum bir printsiptir asosida.
- uchunchidan, yangi elementlarning paydo bo'lishi mumkin faqat aniq belgilangan printsiptir muvofiq [6].

Amaldagi ramziy vositalarning butun xilma – xilligi semiotik soha. Ushbu sohaning bir qismi sifatida belgilar va belgilar tizimlarining quyidagi asosiy turlarini ajratish mumkin.

- tabiiy;
- funktsional;
- shartli (shartli);
- ikonik;
- og'zaki (tabiiy tillar); • imzolarni qayd qilish tizimlari.

Tabiiy belgilar deganda narsalar va tabiat hodisalari tushuniladi, agar ular boshqa ob'ektlar yoki hodisalarga ishora qilsa va ular haqida ma'lumot tashuvchisi sifatida qaralsa [7]. Tabiiy belgilar -bu ishora belgilaridir, masalan, tutun olov belgisidir. Tabiiy belgilarni tushunish uchun siz ularning nima belgisi ekanligini bilishingiz va ulardagi ma'lumotlarni ajratib olishingiz kerak.

Funksional belgilar to'g'ridan-to'g'ri pragmatik maqsadga ega bo'lgan narsa va

hodisalar bo'lib, ular inson faoliyatiga kiritilgani va u haqida ma'lumot olib yurgani uchun belgilarga aylanadi [8]. Bular, shuningdek, ishora belgilari, masalan, ishlab chiqarish uskunalari, chunki har qanday mexanizm yoki qism elementi bo'lgan butun texnik tizim haqida ma'lumotni o'z ichiga olgan belgi bo'lishi mumkin, masalan, o'qituvchining barmog'ini ro'yxat ustida yurgizishi. jurnaldagi talabalar soni boshlang'ich so'rovning belgisiga aylanadi [11]. Funktsional belgilar ko'pincha o'xshashlik bilan ularga xos bo'lgan ikkinchi darajali ma'nolarga ega, bu ayniqsa xurofotlarda aniq ko'rinadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki semiotika atrofimizdagi ma'lumotlarni o'zaro bir – birimiz bilan almashish vositasi o'laroq namoyon bo'lish xolatlari ham mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arzamastseva I.V. Semiotika: "Nazariy va amaliy tilshunoslik" ixtisosligi talabalari uchun ma'ruza darslari uchun darslik [Matn] / I. V. Arzamastseva. – Ulyanovsk: Ulyanovsk davlat texnika universiteti, 2009. – 89 b.
2. Stepanov, Yu. S. Semiotika [Matn] / Yu. S. Stepanov. – M., 1971. – 168 b.
3. Pospelov D.A., Osipov G.S. Amaliy semiotika // Yangiliklar sun'iy intellekt. 1999 yil. ý 1.
4. Ageev V.N. Semiotika. / V.N. Ageev. M.: "Ves Mir" nashriyoti, 2002. - 256 b.
5. Danesi, M. So'zboshi: Edusemiotics. I. Semetskiyda (Ed.), Semiotiucs ta'lim tajribasi (vii-xi bet). Rotterdam: Sense nashriyoti.
6. Abdusamatov, A., & Mavlyanov, A. (2022). Influence of the Perfective Working Body of Fiber Cleaning Machines on the Aerodynamic Parameters. *American journal of science and learning for development*, 1(2), 24-30.
7. Sobirovich, A. A. (2023). The importance of semiotics in the process of educational design and analysis of semiotic systems. *Journal of Universal Science Research*, 1(10), 17-22.
8. Abdusamatov, A. (2023). Ta'limni tashkil etishda semiotik ta'limning o'zni. Interpretation and Researches, 1(1). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/809>
9. Sobirovich, A. A. (2023). Factors of development of nonverbal semiotics in the process of educational design. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 120-123.

10. Sobirovich, A. A. (2023). Using a visual-constructive model in introducing semiotic education to primary class students. *World Bulletin of Social Sciences*, 24, 27-29.
11. Sobirovich, A. A. (2023). Formation of design skills in primary class students through semiotic education. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 3(11), 120-126.